

Сільський зелений туризм як альтернатива безробіттю та трудовій міграції в сільській місцевості

В статті окреслюються проблеми, які виникли та поширюються в сільській місцевості Черкаської області, такі як: складна демографічна ситуація, бідність, безробіття, вимушена трудова міграція тощо. Зазначені кризові явища згубно впливають на усі без виключення аспекти життєдіяльності сільських населених пунктів регіону. Альтернативою сільському безробіттю та вимушеній трудовій міграції може стати розвиток сільського зеленого туризму в Україні, який поширений в країнах Європейського Союзу та є джерелом зайнятості і достатку сільського населення.

демографічна криза, міграція, бідність, безробіття, інвестиції, підприємництво, туризм

В період переходу від командно-адміністративної до ринкової моделі економіки, особливої руйнації та занепаду зазнав агропромисловий комплекс України, внаслідок чого в сільській місцевості поширилось безробіття та набули загрозливих масштабів такі явища, як:

- бідність;
- демографічна криза;
- вимушена трудова міграція та еміграція.

Населення Черкаської області майже наполовину (46,1%) складається з жителів сільської місцевості. Напружена ситуація на ринку праці, масштабне безробіття спонукає жителів сільських населених пунктів до пошуку роботи в районних, обласних центрах, столиці та за кордоном.

Щоб відродити село, необхідні великі капіталовкладення, адаптоване до сучасних умов законодавство, оподаткування, створені умови для інвесторів тощо.

На разі реалізувати зазначені умови складно, тому необхідно шукати альтернативні шляхи виживання.

На нашу думку, альтернативою безробіттю може стати сільський зелений туризм, який поширений в Європі та світі і є потужним джерелом доходів та зайнятості населення.

Проблему розвитку сільського зеленого туризму піднімає В.Кафарський, Президент Всеукраїнської громадської організації “Федерація сільського туризму України”, який переконаний, що “сільський туризм врятує село від вимирання” [1]; Н.Гнатюк вважає, що “сільський туризм – це чудовий стимул для соціального розвитку села” [2]; М.Долішній та О.Гулич - що Україна має “значний незадіяний потенціал трудових ресурсів, який потенційно може бути залучений до рекреаційного і туристичного комплексу” [3]; О.Голікова пропонує одним із шляхів подолання безробіття та розвитку сільського туризму обрати “відродження добрих традицій майстрів”, що сприяло б “розвиткові народних промислів та насиченню ринку оригінальною продукцією” [4]; О.Базанова розглядає “розвиток малого бізнесу в аграрному секторі як один з найперспективніших напрямків для розв’язання

економічних і соціальних проблем жіноцтва, що живе й працює в малих містах та селах” [5].

Метою даного дослідження є:

- визначення поняття сільського зеленого туризму;
- динаміка його виникнення та поширення;
- ступінь важливості його функціонування для економіки країни та регіону;
- окреслення причин, які перешкоджають розвитку сільського зеленого туризму у країні та регіоні.

На території Черкаської області налічується 824 сільських населених пункти, в яких проживає майже половина (46,1%) населення області.

На початок 2001 р. чисельність сільського населення Черкаського регіону складала 659,1 тис.осіб, з них 48,9% - населення працездатного віку [6].

Упродовж останніх десятиріч на Черкащині загострилась демографічна ситуація. Щорічно сільське населення Черкаського регіону скорочується в середньому на 9,2 тис.осіб [6], а кількість померлих в порівнянні з кількістю народжених збільшилась у 2-2,5 р. (рис. 1) [7].

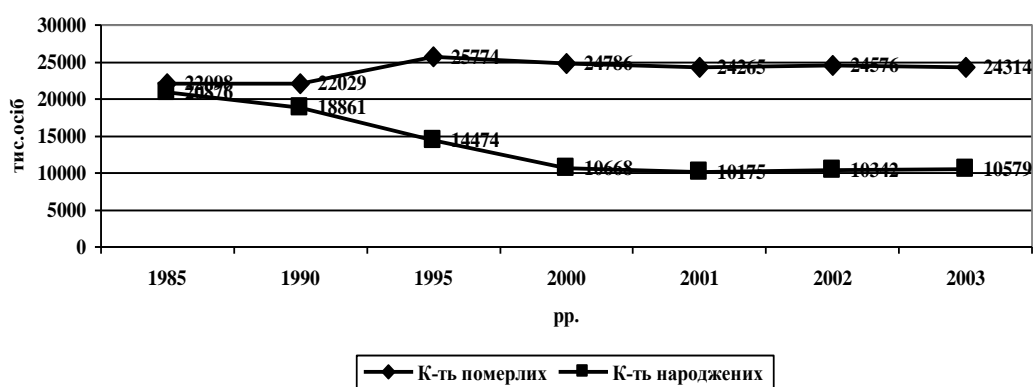


Рисунок 1 – Загострення демографічної ситуації в Черкаській області упродовж 1985-2003 рр.

На нашу думку, причинами демографічної кризи є:

- зменшення населення працездатного віку внаслідок природного старіння;
- збільшення кількості померлих;
- зменшення кількості народжених;
- високі рівні бідності та безробіття;
- низький рівень оплати праці та пенсій.

Також викликає стурбованість той факт, що в сільських населених пунктах Черкаської області скорочується кількість дітей, підлітків та сільської молоді. Так, упродовж 1996 - 2001 рр. питома вага сільських населених пунктів, у яких відсутні діти до 5 р. у загальній кількості сіл становила 6,3% (52 села), діти і підлітки віком 6-17 р. відсутні в 36 селах – 4,4%, молодь у віці 18 - 28 р. в 29 селах – 3,5%. У 58 селах (7 %) народжених не було взагалі (рис. 2)[6]. Зазначена тенденція до скорочення підростаючого покоління в сільській місцевості набуває все більшого поширення на території Черкаської області.

Демографічна ситуація також загострюється внаслідок поширення трудової міграції, яка охопила як Черкаську область, так і країну в цілому, особливо її прикордонні регіони.

Згідно соціологічних досліджень, у Черкаській області станом на 01.01.2001 р. із загального числа зайнятих, за межами свого села працював кожен сьомий (29,6

тис.осіб), з яких за межами області працювало 4,1% населення та 2,0% - за кордоном [6].

Упродовж 2001-2005 рр. проблема міграції не втратила своєї актуальності, оскільки ситуація на ринку праці Черкаського регіону залишається напруженою.

Рівень безробіття упродовж ряду років зростає, особливо у тих районах Черкаської області, де переважає сільське населення. На одне вільне вакантне місце в Монастирищенському, Христинівському районах тощо припадає більше ста осіб, які бажають його отримати. Так, навантаження у зазначених районах склало відповідно у 2002 р. – 189 осіб, у 2004 р. – 205 та у 2003 р. – 168 осіб, у 2004 – 135 тощо [7]. Значною залишається перевага пропозиції робочої сили над попитом на ринку праці області та надзвичайно високим – рівень безробіття (рис. 3).

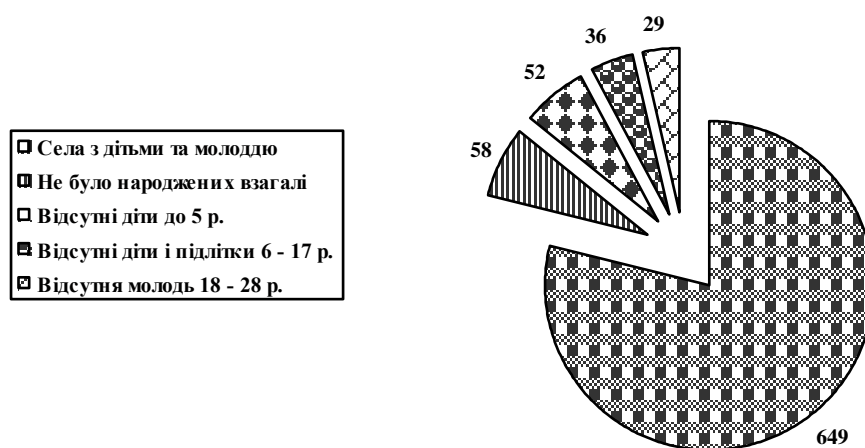


Рисунок 2 – Динаміка зменшення кількості дітей, підлітків та сільської молоді в сільській місцевості упродовж 1996-2001 рр.

Одним із шляхів зменшення безробіття та бідності в сільській місцевості є розвиток фермерства. Упродовж 1993-2003 рр. в Черкаській області кількість фермерських господарств зросла у 6 р. (рис. 4) [7], проте існує низка причин, які перешкоджають розвитку фермерства:

- недосконала нормативно-правова база;
- високі податки та відсоткові ставки по кредитах;
- високі ціни на паливо та добрива;
- низькі ціни на вироблену фермерами продукцію тощо.

Альтернативою безробіттю та трудовій міграції на селі може стати розвиток сільського зеленого туризму, який поширений в Європі, де у сфері сільського зеленого туризму зайнято більш як 200 тис. родин [1, 7].

Сільський зелений туризм – це одночасно вид підприємництва та туризму в сільській місцевості, який дає змогу сільським мешканцям бути зайнятими, самотужки створювати нові та додаткові робочі місця для членів своїх родин та отримувати прибуток.

З метою розвитку зазначеного виду підприємництва, в 1990 р. у Європі була заснована Європейська федерація фермерського та сільського туризму - Eurogites.

В Україні у цьому напрямку робляться перші кроки:

- створена Всеукраїнська громадська організація - Федерація сільського туризму України;
- засновані регіональні Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму;
- проводяться щорічні виставки, фестивалі та конгреси сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні.

У Черкаській області органами державної реєстрації зареєстровано 30 підприємців-фізичних осіб, зайнятих у сфері зеленого туризму, проте реально їх працює вдвічі менше.

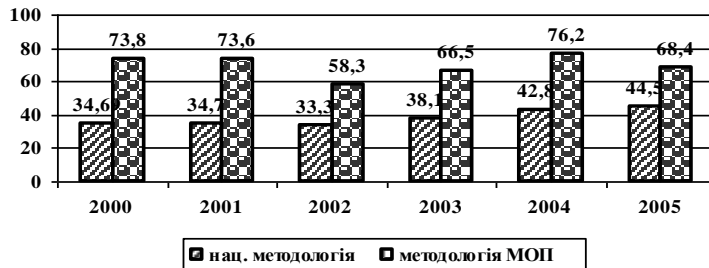


Рисунок 3 – Поширення безробіття у Черкаській області упродовж 2000 - 2005 рр.
(на 1 січня кожного року)

Розвитку підприємництва в цілому, та зеленого сільського туризму зокрема, сприяє Державна служба зайнятості України, яка дає можливість:

- навчитись нормативно-правовим, економічним засадам підприємницької діяльності у цій галузі;
- ознайомитись з вимогами до спектру та якості послуг у сфері обслуговування відпочиваючих;
- отримати одноразову допомогу по безробіттю для започаткування власної справи за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Необхідною умовою для розвитку сільського зеленого туризму в Україні є надання відпочиваючим якісних та доступних послуг на рівні міжнародних стандартів.

На разі сільські населені пункти Черкаської області мають низький рівень благоустрою, що не сприяє розвитку сільського туризму, проте, «ніщо так не спонукає господарів наводити лад, як «чужі люди в хату» [2].

Надзвичайно важливим для розвитку сільського зеленого туризму в Україні є запозичення досвіду країн – членів Європейського Союзу.

Приміром, у Польщі для розвитку туризму в сільській місцевості впроваджують різноманітні заходи для приваблення інвестора, серед них такі:

- сприятливі умови для діяльності інвесторів;
- підготовка інвестиційних площ;
- розробка та впровадження Стратегічного плану розвитку сільського населеного пункту;
- інтенсивна реклама (промоція);
- підготовка інвестиційних каталогів з інформацією в них стосовно вільних площ і нерухомості (розміщення ділянки, її місцезнаходження, рельєф, стан інфраструктури, функціональне призначення сусідніх ділянок, карти тощо);
- податкові пільги;
- фахова робота урядовців, які обслуговують інвестиції;
- ефективна діяльність місцевих урядовців, спрямована на зменшення формальностей під час реєстрації та діяльності підприємців - інвесторів;

- всебічна підтримка владою розвитку малого бізнесу;
- створення органами самоврядування агенцій і товариств задля розвитку туризму;
- різноманіття туристичних принад [8].

На разі жоден із зазначених пунктів, реалізованих в Польщі, не реалізовується в Україні, що, на нашу думку, не просто є перешкодою на шляху розвитку зеленого сільського туризму, а навіть унеможливує його активний розвиток.



Рисунок 4 – Розвиток фермерських господарств в Черкаській області упродовж 1993-2004 рр.

На нашу думку, перешкодами для розвитку зазначеного виду підприємництва є:

- низький рівень або повна відсутність вітчизняних та іноземних інвестицій у розвиток агропромислового комплексу та туризму у сільській місцевості Черкаського регіону;
- відсутність активної регіональної політики, спрямованої на зменшення безробіття в сільській місцевості шляхом розвитку сільського зеленого туризму, фермерства та підприємництва в цілому;
- відсутність доступних, безпечних кредитів та мікрокредитів для зведення, придбання чи упорядкування житла у сільській місцевості у контексті активізації іпотечного кредитування;
- відсутність кредитних спілок для організації і розвитку сільського зеленого туризму, фермерства та інших видів підприємництва у сільській місцевості;
- відсутність регіональної та всеукраїнської бази даних сільських агроосель, які працюють або готові працювати у сфері сільського зеленого туризму;
- відсутність інформації про український зелений сільський туризм у європейській та світовій системах сільського туризму;
- повна або часткова відсутність інформації у населення сільської місцевості щодо можливості організації та розвитку сільського зеленого туризму;
- відсутність у сільського населення необхідних знань, умінь, навичок, нормативно - правових, економічних засад ведення туристично – готельної справи в сільській місцевості у відповідності з міжнародними стандартами якості.

Отже, для покращення демографічної ситуації, зменшення бідності, безробіття, міграції, розвитку підприємництва в цілому та сільського туризму зокрема, необхідно:

1. сприяти активізації інвестиційних процесів, зокрема надходженню вітчизняних та іноземних інвестицій у регіон;
2. проводити активну регіональну політику, спрямовану на зменшення безробіття в сільській місцевості шляхом розвитку сільського зеленого туризму, фермерства та підприємництва в цілому, забезпечувати його підтримку і захист;
3. надавати доступні, безпечні кредити і мікрокредити та сприяти створенню кредитних спілок для організації і розвитку сільського зеленого туризму, фермерства та інших видів підприємництва в сільській місцевості;

4. забезпечити доступність кредитів для зведення, придбання чи упорядкування житла у сільській місцевості у контексті активізації іпотечного кредитування;

5. створити регіональну та українську бази даних сільських агроосель, які працюють або готові працювати у сфері сільського зеленого туризму і сприяти їх включенню в європейську та світову системи сільського туризму;

6. сприяти організації рекламної кампанії в сільській місцевості, спрямованої на пропагування розвитку сільського зеленого туризму;

7. створити навчально – ознайомчий курс при регіональній Спільноті сприяння розвитку сільського зеленого туризму за сприяння Державної служби зайнятості, завдяки якому бажаючі працювати у сфері сільського зеленого туризму могли б:

- отримувати необхідні знання, уміння, навички для ведення туристично-готельної справи у сільській місцевості;

- навчатись нормативно-правовим, економічним засадам підприємницької діяльності у цій галузі;

- ознайомлюватись з вимогами до спектру та якості послуг у сфері обслуговування відпочиваючих у відповідності до міжнародних стандартів;

- переймати досвід підприємців - фізичних осіб, які працюють у сфері зеленого туризму в Україні та за кордоном;

- проходити стажування за кордоном.

Список літератури

1. Кафарський В. Сільський туризм врятує село від вимирання // *Голос України*. – 2005. - № 86. – С.7.
2. Гнатюк Н. Вперше в Україні! Грицівський кластер сільського туризму “Оберіг” // *Аспекти самоврядування*. – 2005. - № 1(27). – С. 20 – 21.
3. Долішній М., Гулич О. Послуги міжнародного туризму і Україна. Місце рекреаційно - туристичного комплексу в розвитку сфери послуг і формування ринку праці України // *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. – 2005. - № 5 – 2. – С. 171 – 178.
4. Голікова О. Чи може Харківщина бути туристичною? // *Аспекти самоврядування*. – 2005. - № 1(27). – С. 31 – 33.
5. Базанова О. Сільський зелений туризм на Харківщині як елемент розвитку малого бізнесу на селі // *Аспекти самоврядування*. – 2005. - № 1(27). – С. 34 – 37.
6. Черкаське обласне управління статистики. Соціально-економічна характеристика сільських населених пунктів станом на 1.01.2001 р.
7. Статистичний щорічник. Черкаська область. - Ч. - 2004. - 521 с.
8. Одзімек В. Чи можливо заробити на туризмі? Досвід Польського територіального самоврядування // *Аспекти самоврядування*. – 2005. - № 1(27). – С. 22 – 25.

В статье рассматриваются проблемы, которые возникли и распространяются в сельской местности Черкасской области, такие как: сложная демографическая ситуация, бедность, безработица, вынужденная трудовая миграция и т.п. Эти кризисные явления пагубно влияют на все без исключения аспекты жизнедеятельности населения сельских населенных пунктов региона. Альтернативой сельской безработице и вынужденной трудовой миграции может стать развитие сельского зеленого туризма в Украине, который распространен в странах Европейского Союза и служит источником занятости и высокого уровня жизни сельского населения.

The article touches upon the problems which have arisen and spread in a countryside of the Cherkassy area: a complicated demographic situation, poverty, the unemployment, the compelled labour migration, etc. The crisis phenomena mentioned above influence fatally the life conditions of rural population of the region. The alternative to rural unemployment and the compelled labour migration can be the development of rural green tourism in Ukraine which is also popular in the countries of the European Union. It is a source of employment and a high standard of living of agricultural population.